

ló, hogy ezt a szemet, ezt az intuíciónál Bán a magáéval egyenrangúnak tekinti. A nem racionalizálható kritikai érzék, a kritikus vérbeli volta a jelentős kritikai teljesítmény elengedhetetlen feltétele, de az ítélet igazságát se meg nem alapozhatja, se nem szavatolhatja.

A kritikai ítélet igazságát csak személyes perspektívák alapozhatják meg. Végig lehetne gondolni, hogy az EGY CSALÁDREGÉNY VÉGE írója miért ítéli a CSALÁDÁRADÁS-t nagy jelentőségű műnek. S ugyanígy Bán Zoltán András kötete *egészből* fogjuk föl, hogy miért nem pusztán a nemtetszés ösztöne, vagy a szeszély, vagy a kákán is csomót kereső rosszakarat vezette tollát itt (és annyiszor máskor) a kritikai elutasítás irányába.

Most értjük meg, hogy miért vonakodott szerzőnk olyan hosszú ideig bírálatait egybegyűjteni. Ma sokan adnak ki – ha tehetik – kritikai kötetet, ha összegyűlik egy kötetnyi kritikájuk. Ő vonakodott belépni a „*túldimenzionált házbülihoz*” hasonlított irodalmi életbe. Sokáig egyáltalán nem tervezte kritikai gyűjtemény kiadását, s mire elszánta magát, húsz év anyagból rostálhatott. Kirostálta munkássága kétharmadát. Kertész Imréről – akinek talán a legnagyobb kritikai szolgálatot tette – csak egy írás található a kötetben. Az viszont, a DIADALMAS FIASKÓ, kis terjedelmében is igen sokat mond. Mert Bán egyik nagy kritikusi erénye, hogy a rövidség nem megy a tartalmasság rovására. Szóval ő nem dokumentálni akart. Talán a hitelesség pecsétjét kívánta ráütni könyvére. Ez nem a tekintély hitele, hanem a személyiségé.

Ami a kritika válságának neveznek, az nem más, mint a kritika objektív tekintélyének elvesztése, *idioszinkretikussá* válása. E műszó történeti változása is megvilágítja, amiről szó van: valaha beteges túlérzékenységet, bizonyos dolgok heveny elutasítását jelentette, ma személyes sajátosságot, egyéni beállítottságot. De az új értelmén áttűnő régi is színezi a kritikus típusát; elvégre e tevékenység mitikus őse dr. Johnson volt. Alighanem a kritika műfajában is bekövetkezik a visszahajlás az „első félidőhöz”: apad a kritikai disszertációk arctalan áradata, csökken a tudomány szerencsétlen gyámkodása a műbírálattal felett, nevetségessé válik a normatív közmegegyezéshez való igazodás, melynek jelhangjaival arról akar meggyőzni a kritikus, hogy *nem különbözik*. Ez-

zel szemben elengedhetetlenné válik az egyéniség jelenléte. A figyelemre méltó kritikus gyakran furcsa, gyakran szélsőséges, gyakran meghökkentő. Am ez nem ejtethet zavarba bennünket, mert az *egy lehetséges értelem – egy lehetséges értékelés* kritikai eszményét fölvaltja a *sok értelem – sok értékelés* tudomásulvétele, sőt igénylése.

Radnóti Sándor

AZ ÚJ MAGYAR MONTAIGNE

Michel Eyquem de Montaigne: Esszék. Első könyv Fordította Bajcsa András fordításának felhasználásával Csordás Gábor Jelenkor, Pécs, 2001. 420 oldal, 2800 Ft

Aki jól ismeri Montaigne-t, rendszeresen forgatja, sőt időnként el is töpreng rajta, abban kell, hogy legyen annyi bölcsesség, józanság és önismeret, hogy nem vállalkozik erejét, tudását és képességeit magasan meghaladó feladatra. Az tudja, hogy megfelelő nyelvismeret és szaktudás híján nem kezdhet bele – lesz, ami lesz alapon – a világirodalom egyik legmagvasabb és sokszor nehezen érthető remekművének fordításába. És csakugyan: az *Esszék* fordítójának előbb meg kell küzdenie Montaigne-nyel, előbb hozzá kell édesednie, meg kell ismernie gondolkodásmódját, szavajárását, szeszélyes logikáját, nyelvhasználatának és latinosan elliptikus mondatszerkesztésének sajátosságait. Ami annyit jelent, hogy előbb meg kell tanulnia *montaigne-ül* – feltéve, hogy franciául már ért (és valamennyire, persze, latinul is).

Azt hiszem, Réz Ádám is valahogy így gondolhatta. Az ő dédelgetett nagy álma volt élete utolsó éveiben a teljes magyar Montaigne, és ezt a fordítást egész életműve csúcsának, betetőzésének tekintette. Akik ismerték, tudják, hogy hosszú évekig készült az erőpróbára, az összes kapható szövegkiadást beszerezte, és a műről is, Montaigne-ről is mindent tudott. Emlékszem, amikor 1973-ban a sziglieti alkotóházban megismerkedtem vele, egy alkalommal Montaigne-re terelődött a szó. Nagyon néztem, amikor kiderült, hogy franciául hosz-

szű passzusokat tud idézni az ESSZÉK-ből. Hát még, amikor egyik izgalmas filológiai „kalandját” is elmesélte. Egy szóval gyűlt meg a baja, sehogyan sem tudta megfejteti a jelentését. Pedig mindent megnézett, még a Littrét, sőt egy-két klasszikus latin szótárt is, de hiába: sem a szó középfrancia jelentése, sem az eredeti latin jelentés nem illett a szövegbe. Ekkor jutott csak eszébe, hátha a szó latin alapformája nem is a klasszikus, hanem a közép-európai latinságból való. Elővette a Páriz-Pápaikat. Ott azonnal megtalálta, amit keresett. Nagyon büszke volt, hogy az értelmezéshez szükséges mozaikcserép végül hazai könyvből került elő. Meglehet, az is megfordulhatott a fejében, hogy ha egy szó jelentése ekkora vándorútra kel, talán e nagy művel ugyanezt az utat visszafelé is sikerülhet megjárnia...

Szó, ami szó, nagyon komolyan vette a feladatot. Évekig töprengett például, hogyan adja vissza a szövegbe szótt latin versidézeteket, klasszikus vagy magyaros versformában, meg azon is, hogy archaizáljon-e vagy sem, és eközben Pázmány összes munkáját elolvasta és kijegyzetelte: Kéry Lászlótól tudom, hogy cédulái egy egész íróasztalt megtöltöttek. Végül úgy döntött, eleven mai nyelvre fordít. De hiába teltek-múltak az évek, nem haladt a munkával. Nem is készült el csak egyetlen fejezet, a DE L'EXPÉRIENCE fordítása.¹

Akkoriban, fiatal fejjel, nem nagyon értettem, miért nem jutott tovább. Hogy miért nem csinálta lendületesebben. Hogy miért hagyta abba. Ma már jobban értem a dilemmáit. Bármilyen kiváló fordító volt is, szoronghatott a feladattól. Igényességében nagyon magasra tette a léceket. Olyan magasra, hogy a végén attól félt, ilyen teljesítményre nem is futja erejéből, tehetségéből. Pedig ha az elkészült fejezetet nézzük, nagyon is futotta volna. De megbénította a feladat. Ezért menekült az előkészületekbe, a megfelelő nyelv, hang, stílus keresésébe, végtelenségig nyújtva a felkészülés időszakát.

Montaigne – Rabelais-val és talán Chateaubriand-nal – az egyik legnehezebben fordítható szerző az egész francia irodalomban. Nem mintha zavaros, bonyolult vagy nyakatekert volna. Végére is nem a kor irodalmi vagy filozófiai nyelvén, hanem köznyelven írta elmél-

kedéseit.² Montaigne természetesen ír, minden póz, mesterkéeltség és keresettség nélkül.³ Sőt neki valóságos stíluseszmenye a hitelesség: „Én – mondja az ESSZÉK híres XXVI. fejezetében – az egyszerű és természetes stílusnak vagyok híve, mind írásban, mind élőbeszédben, én az erőteljesebb és izes kifejezéseket szeretem, a tömörséget és szabatoságot, az olyan stílust, ami nem finomkodó, nem is modoros, hanem eleven és lendületes...”⁴

Nem csoda, hogy aki vagy jó fordításban, vagy eredetiben olvassa Montaigne-t, tulajdonképpen hallja is, sőt: az ESSZÉK-ben épp ez a hol csúfondárosan ironikus, hol bölcsen rezignált, hol barátián meghitt hang a legmegkapóbb. S persze ezt a legnehezebb visszaadni is. Véleményem szerint az ESSZÉK minden magyar fordítójának ezt a hangot kellene keresnie, illetve megszólaltatnia.⁵ De ha nem megy, az se tragédia. A teljes Montaigne olyan régi adóssága a hazai könyvkiadásnak, hogy énszerintem már egy nem különösebben magaróptú, de a szöveget pontosan tolmácsoló, filológiailag megbízható talaj menti fordítás is komoly előrelépés lenne.

Ez a most megjelent azonban minden szempontból csalódás. Az még hagyján, hogy stilisztikailag nem lehet egy napon említeni az eredetivel. Az is megbocsátható, hogy lapos és

² „Legtöbb ismerősöm – mondja – ugyanúgy beszél, mint ahogy én az ESSZÉK-ben...” („La plus part de ceux qui me hantent, parle de mesme les essais...”) Montaigne: LES ESSAIS, Livre I, édition de Pierre Villey, P.U.F., Paris, 1999. 172. o. A fordításban tévesen: „Legtöbb látogatóm ugyanazt mondja az ESSZÉK-ről...” Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 226. o.

³ Ilyen üdén, elevenen és természetesen áradó élőbeszédet a francia irodalomban talán csak Flaubert leveleiben talál az ember; a BOVARYNÉ szerzője egyébként sokat forgatta Montaigne-t, és tisztelettel beszélt róla. A montaigne-i és a flaubert-i közvetlenség között azonban van egy nagy különbség: míg az előbbi őszinte, hiteles és póztalan, az utóbbiban állandóan ott a póz, a narcisztikus önmutogatás meg a provokáció.

⁴ Bajcsa-Csordásnál: „Az egyszerű és kersetlen beszédet kedvelem, papíron és fennhangon egyaránt; az izes és erőteljes, rövid és összefogott beszédet, mely nem annyira finom és jólfészült, mint inkább heves és nyers...” Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 225. o.

⁵ Montaigne-t tulajdonképpen úgy kellene fordítani, mint egy színházi dialógust, hogy mondható legyen. A mostani fordításnak sok egyéb mellett az is nagy hibája, hogy nem szólal meg.

¹ Montaigne: A TAPASZTALÁSRÓL. Európa, 1983.

szürke. Azt viszont már nem lehet elnézni, hogy pontatlan, hogy tele van tévedéssel és hibás mondatértelmezéssel. Sőt a magyar szöveg nemritkán nehezen érthető, ha ugyan nem érthetetlen.

Az ESSZÉK-et újrafordító Csordás Gábor az 1985-ben elhunyt Bajcsa András kéziratban maradt Montaigne-fordítását is felhasználta. Csakhogy, amiként az utóbbinak az ötvenes évek végén közzétett szemelvényes Montaigne-éből is kiderül,⁶ Bajcsa sem állt a helyzet magaslatán; az ő szövege is tele van tévedéssel és félreértéssel, a jellegzetesen indázó montaigne-i körmondatok önkényes csonkolásáról és feldarabolásáról nem is beszélve. Ennek ellenére többször előfordul, hogy Csordás ott is új megoldást javasol, ott is „javít”, ahol Bajcsa jól értette az eredetit. Ennek legszembetűnőbb példája A BARÁTSÁGRÓL című fejezet híres passzusa, amikor Montaigne arról beszél, miért is szerette annyira felejthetetlen ifjúkori barátját, Étienne de La Boétie-t: „*azért – mondja –, mert ő – ő volt, s mert én – én voltam.*”⁷ Ugyanez Csordásnál: „*Mert ő volt; mert én voltam.*”⁸

Akárhol ütjük fel a könyvet, és vetjük össze a fordítást az eredetivel, azonnal látni, hogy a fordító sokszor a szavak szótári jelentésével sincs tisztában.⁹ Csak néhány a félrefordítások közül: a *commun* nem „természetes” (21. o.), hanem „megszokott”, „mindennapos”, az *ancien pere* nem „régii bölcs” (52. o.), hanem „egyházatyja”, a *filie* nem „leányzó” (72. o.), hanem „kurva”, a *chirurgien* nem „sebész” (80. o.), hanem „borbély”, az *art* nem „művészet” (191.

o.), hanem „tudományág” (vagy „mesterség”), a *viande* nem hús (198. o.), hanem „ennivaló”, az *appétit* nem „éhség” (198. o.), hanem „szeszély”, az *opinions* nem „vélekedések” (199. o.), hanem „eszmék”, a *travail* nem „munka” (199. o.), hanem „gyötrelmes igyekezet”, a *foi* nem „hit” (200. o.), hanem „hűség”, „lojalítás”, a *quiconque* nem „az..., aki...”, hanem „bárki”, akárki”,¹⁰ a *bonne ville* nem „derék város” (232. o.), hanem – mint a *ville franche* szinonimája – „szabad (királyi) város”, a *maison* nem „ház” (202. o.), hanem „nemesi család”, a *courageux* nem „bátor” (203. o.), hanem „lelkes”, „energiikus”, a *passant* nem „járókelő” (204. o.), hanem „révész” (a mai *passeur* megfelelője), az *action* nem „esemény” (206. o.), hanem „tett”, „cselekedet”, a *de bon biais* nem „megfelelő távlatból” (207. o.), hanem „jó (vagyis nem torzító) látószögéből”, az *aucunement* nem „egyaránt” (208. o.), hanem „bizonyos mértékig”, a *leçon* nem „lecké” (210. o.), hanem a „tanítás hogyanja”, „módszere”, a *de l'auteur* nem „szerző” (210. o.), hanem „auctor” (vagyis a klasszikus ókor írója; a szó előtti partitívus pedig azt jelzi, hogy nem a teljes műről, csak szemelvényekről, részletekről van szó), az *esprit* nem „szellem” (210. o.), hanem „figyelem”, „érdeklődés”, sőt „kíváncsiság”, a *parcimonie* nem „fősvénység” (386. o.), hanem „takarékoság”,¹¹ és a listát napestig sorolhatnám...¹²

De nemcsak a szavak, hanem a szókapcsolatok, a szintagmák szintjén is rengeteg a félreértés. Lássunk ezek körül is néhányat. Az *en bataille et en repos* nem „csatában és szenderegés közben” (118. o.), hanem „háborúban és békében” (az *en repos* feltehetően a latin *in otio* megfelelője), a *selon le temps* nem „néhány korok-

⁶ Vö. Montaigne: ESSZÉK. Válogatta és fordította Bajcsa András, a bevezető tanulmányt írta Gyergyai Albert. Bibliotheca, 1957. 227 o.

⁷ Montaigne: ESSZÉK. Válogatta és fordította Bajcsa András, i. m. 88. o.

⁸ Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 245. o. Ami az eredeti szöveget illeti: „*Par ce que c'estoit luy ; par ce que c'estoit moy*”, Montaigne: LES ESSAIS, Livre I, édition de Pierre Villey, i. m. 188. o. Nemkülönbén Bajcsa tudja, hogy az *examiner* valójában „ellenőrizni”, „kikérdezni” (mármint a leckét), nem pedig „vizsgáztatni”, ahogy Csordás fordítja stb.

⁹ Természetesen a szó XVI. századi jelentésére gondolok, nem a mostanira. A francia szókincs jelentéstörténetét illetően lásd LE ROBERT, DICTIONNAIRE HISTORIQUE DE LA LANGUE FRANÇAISE, sous la dir. de Alain Rey, Le Robert, 1992, I–III.

¹⁰ Ilyenformán nem: „*az fenyegeti a legtöbb jóra való embert korbáccsal vagy akasztófával, aki szembeszegül a törvénnyel*” (Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 202. o.), hanem: „*manapság bárki lábbal tapodhatja a törvényt, és bárki korbáccsal meg akasztófával riogathatja a tisztességes embereket*”.

¹¹ A szó egyébként az LII. fejezet címében található. Nem is értem, hogy a fordító miért nem fogott gyanút, hiszen a fejezet a takarékoságról szól, nem pedig a fukarságról... Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 386. o.

¹² Javára kell viszont írni a fordítónak, hogy az ESSZÉK első mondatában a *de bonne foi* kifejezést, amelyben sokan a magyar „jóhiszemű” francia megfelelőjét látták, helyesen kijavította „őszintére”.

ban” (202. o.), hanem „az ilyen [polgárháborús] időben [amelyben élünk]”, a *nous en sommes à l'espreuve* nem „ezt tanúsíthatjuk” (202. o.), hanem „saját bőrünkön tapasztalhatjuk”, a *la fréquentation du monde* nem „járás-kelés a világban” (206. o.), hanem „az emberi kapcsolatok ápolása”, az *acquérir la gloire des yeux* nem „elnyerni a szemek dicsőségét” (207. o.), hanem „elképráztatni a közönséget”, az *appartenances de notre vie* nem „az életünk függőségei” (208. o.), hanem „az élet különböző területei”, az *une esjouissance constante* nem „szakadatlan örvendezés” (211. o.), hanem „derűs kiegyensúlyozottság”, a *la table et le lit* nem „az asztal, az ágy” (215. o.), hanem „koszt és kvártély”, a *fauce image de la generation corporelle* nem „a testi kifejlés hamis képzete” (244. o.), hanem „a gyermeknemzés (vagyis a heteroszexuális szerelem) torz képe”, illetve, ahogyan ma mondanánk, „karikatúrája” (a görög homoszexuális barátságról van szó), az *obéir scrupuleusement* nem „áhitattal engedelmeskedni” (226. o.), hanem „aggályos lelkiismeretességgel”, a *l'état de notre ordre social* nem „államrend” (253. o.), hanem a „közrend állapota”, a *dans son enfance* nem „gyermekfővel” (hogyan is írhatta volna főművét La Boétie hat-hét évesen?), hanem „kora ifjúságában”, és így tovább.

Mondanom sem kell, a mondatokkal is ugyanez a helyzet. A mondatértelmezés gyakran hibás, a magyar szöveg sok fontos részjelentést és árnyalatot egyszerűen kihagy, a mondatjelentés körvonalai homályosak, elmosódottak, nem követik pontosan és rugalmasan a francia eredetét.¹³ Álljon itt erre is egy-két példa: *les Dieux ont mis plustost la sueur*

¹³ Sőt számos esetben a magyar mondat ellenkezője a franciának. A XIII. fejezetben Montaigne arról ír, hogy ha magas rangú vendéget vár az ember, nem illik elébe menni, ildomosabb odahaza bevárni, „*ki-véve* – mondja a magyar fordítás – *ha attól félünk, hogy nem talál oda...*”, Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 68. o. Helyesen: „*Már csak azért is [otthon kell a vendéget bevárunk], mert ha elébe megyünk, nagy a kockázat, hogy elkerüljük...*” Vagy a XXVI. fejezetben (itt szerintem Pierre Villey is félreértette a szöveget, Montaigne: LES ESSAIS, i. m. 172. o.): „*A beszédmodot, könnyűsége okán, egy egész nép követi tüstént...*” (fordítja Csordás Gábor, Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 226. o.). Helyesen: „*Beszédünk, mivel az ember mindig a kényelmesebb (könnyebb) utat választja, mindenben azonnal követi a soka-ság nyelvhasználatának divatjait...*”

aux advenues des cabinetz de Venus que de Pallas: ez a mondat nem azt jelenti, hogy „*az isteneket jobban kiverte a víz Vénusz lakosztályának, mint Pallasz lakosztályának küszöbén*” (212. o.), hanem „*az Istenek úgy rendelkeztek, hogy verejtéke-sebb [értsd: több hiábavaló erőfeszítést követelő] legyen az út Vénusz hálószobájába, mint Pallasz csarnokába...*” Vagyis: lehet, hogy azt hisszük, hogy szerelmeskedni könnyebb, mint tanulni, ismereteket szerezni, de ez nagy tévedés, mert néha a szerelem sokkal, de sokkal „verejtékesebb” tevékenység az olyannyira retgett tanuláznál...

Sok az olyan mondat, amit nem is ért az ember, csak ha fellapozza az eredetét. Például: „*Még legféltelenebb ifjúságom idején is [...] – olvassuk a halálról szóló híres XX. fejezetben (118. o.) – hölgyek körében vagy játék közben ez járt a fejemben [mármint a halál], s nem engedte, hogy holmi féltékenységen vagy bizonyos remények ingatagságán kérődzsem [!] magamban, miközben ki tudja [,] miről társalgok; miután az előző napokban meglepett a forróház és a vég, egy hasonló ünnepségről távozván, a fejem tele volt léhasággal, szerelemmel és jókedvvel, mint magam is, és egyre a fülemben csengett...*”¹⁴

Ez a mondat az eredeti alapján újrarendelt nagyjából így hangzik: „*Zabolátlan ifjúságom éveiben [...] még hölgyek társaságában vagy játék közben is ekörül forogtak a gondolataim [mármint a halál körül], és miközben mások azt hitték, hogy félrevonulva valamilyen mellözöttségen vagy reménytelen szerelmen rágódom, nekem nem is tudom már, kicsoda járt az eszemben, akét néhány nappal korábban, és ugyanilyen táncmulatság után, váratlanul ágynak döntött a láz, és már vége is volt, pedig nyilván az ő feje is tele volt mindenféle könnyed, szerelmes és kellemes gondolattal, akárcsak most az enyém, és akkor az is eszembe jutott, hogy egy nap feltehetően rám is ugyanez a sors vár...*”

A szöveg értelmezésének kérdéseire részletesen nem térek ki, de annyit érdemes megjegyezni, hogy a francia *qu'autant m'en pendait à*

¹⁴ „*...voire en la saison la plus licencieuse de mon aage [...] parmi les dames et les jeux, tel me pensoit empêché à digérer à part moy quelque jalousie, ou l'incertitude de quelque esperance, cependant que je m'entretenais de je ne sçay qui, surpris les jours precedens d'une fièvre chaude et de sa fin, au partir d'une feste pareille, et la teste pleine d'oïsveté, d'amour et de bon temps, comme moy, et qu'autant m'en pendoit à l'oreille...*”, Montaigne: LES ESSAIS, édition de Pierre Villey, i. m. I. köt., 87. o.

l'oreille – amelyet Csordás Gábor a „fülembecsengett” kifejezéssel ad vissza – valójában régi szólás, és a mai francia *ça lui pend au nez* („minden esélye megvan, hogy ővele is ugyanaz történjen”) XVI. századi megfelelője.¹⁵

De azokkal a mondatokkal is baj van, amelyek többé-kevésbé pontosan követik az eredetét. A fordítás papírízű, színtelen és modorosan irodalmiaskodó. Különösen zavaró az igekötők helytelen használata (gyakori az egyenes szórend a fordított helyett és a fordított az egyenes helyett), a fordító a tárgyias igék egyes szám 3. személyű alakja mellett következetesen kiteszi a tárgyias személyes névmást, sok helyen indokolatlanul használ határozatlan névelőt, hadilábon áll a helyes szórenddel, a *volna* meg a *lenne* használatának különbségével, és engem különösen zavar, hogy a többes szám 3. személyű névmási tárgyként dologra vonatkoztatva az *azokat* mutató névmást használja az igényesebb *őket* helyett. Ez, persze, lehet, hogy az én mániákusságom. Az viszont már nem, hogy nemegyszer még annyi sem derül ki a mondatból, hogy mi a tárgya vagy az alanya...¹⁶

Van Nabokovnak egy befejezetlen esszéje a fordításról, ebben azt írja, hogy a fordítót háromféle bűnben lehet elmarasztalni. Az első – és ez a legenyhébb, mert emberi gyarlóságra vezethető vissza –, amikor a fordító tudatlanságában elnéz valamit, és félrefordítja a szöveget. A második – ez már súlyosabb –, amikor egyes mondatrészeket vagy egész mondatokat kihagy, vagy mert nem érti őket, vagy mert úgy érzi, sértenék a olvasók érzékenységét. Végül a harmadik az, amikor a fordító – abban a hiszemben, hogy így jobban hozzáigazíthatja az olvasók ízléséhez – kifényesíti, felcicomázza, megcukrozza az eredetét. Ez főbenjáró bűn, erre nincs bocsánat.

¹⁵ Vö. DICTIONNAIRE DES EXPRESSIONS ET LOCUTIONS, par Alain Rey et Sophie Chantreau, Les Usuels du Robert, 1979. 634. o.

¹⁶ Néhány példa: „*S minthogy a végrendeletben megemlítik [mit?], ne várjátok, hogy ilyesmire adja a fejét [ki?], míg az orvos ki nem mondja a végső szót...*” (Montaigne: ESSZÉK I, i. m. 113. o.); „*Egyesek számára pusztán nyelvtani tanulmány [mi?]; másoknak a filozófia bonctana, mely által természetünk leghomályosabb részletei megvilágosodnak*” (i. m. 205. o.); „*Azért válik zuhlotté, mert büntetjük, mielőtt azáé vált volna [ki?]*” (i. m. 217. o.) stb.

Ha jól meggondolom a dolgot, Nabokovnak végeredményében igaza van, a legsúlyosabb bűn mégiscsak a szerzői szándék tudatos és előre megfontolt meghamisítása. Ebből a szempontból a magyar Montaigne fordítóját a nabokovi bűnlajstromnak csak első – még bocsánatos – vádpontjában lehet vétkesnek mondani. Ővé viszont az érdem, elvitathatatlanul, hogy elsőnek ért célba: minden hibájával mégiscsak az első teljes magyar Montaigne-tette az asztalra. Kérdés, persze, hogy ez az érdem mennyire ellensúlyozza a fordítás hibáit és fogyatékosságait...

Ádám Péter

VITA

A KÍGYÓ ÉS A KISMADÁR

Válasz Boldizsár Ildikónak

Rendkívül megtisztelő számomra, hogy Boldizsár Ildikó ennyire részletekbe menő alapos-sággal foglalkozik GYEREEKÖNYVEIM FELNÖTT-SZEMMEL című írásommal. Kritikáját olvasva mégis az a lehangelő érzésem támadt, hogy talán nem sikerült elég világosan fogalmaznom, ha ilyen sok állításomat lehetett félreérteni.

Úgy hittem, magam is hangsúlyoztam: a gyerekek valami egész más keresnek és szeretnek egy könyvben, mint a felnőttek. Számomra nem az volt a meglepő, hogy egy könyv másképpen hat felnőtt- mint gyerekkorunkban, hanem az, hogy ahogy gyerekként *nem vesszük észre és nem zavar bennünket* a sugallt világnézet, úgy őrizzük meg felnőttkorunkra is – nosztalgiából – ezt a kritikátlan hozzáállást. Azt is igyekeztem hangsúlyozni: nem megemléstíeni, megszégyeníteni, lehetetlenné tenni kívánom az ismertetett műveket és szerzőiket. A művek irodalmi értékéről nem mondtam semmit, nem azt kerestem, hogy mi a jó és mi a rossz bennük. Egyedül az általuk képviselt *értékrenddel* foglalkoztam. Persze kérdés, hogy ennek mi az értelme. Erre még vissza fogok térni, de előbb lássuk a kifogásokat.

Boldizsár Ildikó szerint az általam idézett